

Dr. sc. Davorka Mikulić¹

OD ODRŽIVOSTI PREMA REGENERACIJI: KONCEPTUALNI OKVIR I POTENCIJALI RAZVOJA REGENERATIVNOG TURIZMA U DALMATINSKOJ ZAGORI

Prethodno priopćenje / Preliminary communication

UDK / UDC: 338.48(497.583)

DOI: 10.51650/ezrvs.19.3-4.3

Primljeno / Received: 17/09/2025

Prihvaćeno / Accepted: 29/10/2025

U svjetlu sve češćih kriza različitog porijekla, kao i izazova koje sa sobom nosi masovni turizam, posljednjih godina raste interes znanstvene zajednice za istraživanjem regenerativnog turizma. U ovom radu istražuje se konceptualna evolucija turizma od paradigme održivosti prema paradigmi regeneracije te analizira mogućnost primjene potonje u ruralnim područjima. Na temelju pregleda znanstvene literature identificiraju se ključni teorijski doprinosi, načela i pristupi koji oblikuju suvremeno razumijevanje regenerativnog turizma. Analizom empirijskih istraživanja izdvajaju se dominantne teme i koncepti, uključujući uzajamnost čovjeka i prirode, pravednost, osnaživanje zajednice, pluralizam znanja i neto pozitivni učinci. Studija slučaja Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa kritički uspoređuje ta načela s lokalnim razvojnim obrascima te ocjenjuje postojeće potencijale i ograničenja. Na temelju nalaza oblikovane su preporuke za institucionalno jačanje, suradničko upravljanje, fiskalnu pravednost i sustavno praćenje regenerativnih učinaka. Analiza pokazuje kako Dalmatinska zagora-splitsko zaleđe posjeduje snažan temelj za prijelaz iz održivosti u regeneraciju, ali zahtijeva uspostavu čvršćih organizacijskih struktura i pokazatelja učinaka. Rezultati pridonose teorijskoj razradi i praktičnoj operacionalizaciji regenerativnog turizma u hrvatskom i mediteranskom kontekstu.

Ključne riječi: regenerativni turizam; održivi turizam; ruralni razvoj; Dalmatinska zagora, turizam i zajednica.

¹ Docentica; Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet, Cvite Fiskovića 5, 21 000 Split, Republika Hrvatska; e-mail: davorka.mikulic@efst.hr

1. Uvod

U posljednja dva desetljeća istraživanja turizma prolaze kroz duboku paradigmatšku promjenu, od koncepta održivosti, koji je naglasak stavljao na ublažavanje negativnih utjecaja, prema konceptu regeneracije, koji teži stvaranju pozitivnih učinaka i obnovi društveno-ekoloških sustava. Regenerativni turizam promatra destinaciju kao živi sustav koji se može obnavljati, rasti i učiti, pri čemu turizam postaje sredstvo revitalizacije prostora i zajednica, a ne samo gospodarska aktivnost.

Polazeći od tog okvira, ovaj rad ima tri cilja: 1) prikazati teorijsku evoluciju koncepta regenerativnog turizma i sintetizirati temeljna načela koja ga određuju; 2) analizirati kako se ta načela mogu primijeniti u ruralnom kontekstu, kroz studiju slučaja Dalmatinske zagore – splitskog zaleđa; 3) predložiti smjernice i mjere politika za integraciju regenerativnog pristupa u praksu razvoja turizma.

Nastavno na iskazane ciljeve, središnja istraživačka pitanja glase: Koji su ključni teorijski i konceptualni stupovi regenerativnog turizma? U kojoj mjeri Dalmatinska zagora ispunjava pretpostavke za razvoj regenerativnog turizma? Koje su institucionalne, infrastrukturne i društvene mjere potrebne za operacionalizaciju tog koncepta?

Metodološki, rad se temelji na kvalitativnoj analizi sekundarnih izvora, znanstvenih radova, strateških dokumenata razvoja (održivog i regenerativnog) turizma te na studiji slučaja Dalmatinske zagore - splitskog zaleđa. Takav pristup omogućuje usporedbu teorijskih načela s empirijskim podacima i formuliranje konkretnih preporuka za razvoj regenerativnog turizma u hrvatskom ruralnom prostoru.

2. Evolucija koncepta turizma od održivosti prema regeneraciji

Istraživanje u području turizma u posljednja dva desetljeća doživljava radikalnu promjenu fokusa, od naglaska na ideji održivosti do razumijevanja paradigme regeneracije. Dok održivi turizam, čiji znanstveno-istraživački korpus od pojave prvih istraživanja početkom 90-tih godina 20.st. do danas raste neviđenom brzinom i raznovrsnošću (Yang i sur., 2023), prvenstveno teži ublažavanju negativnih utjecaja i očuvanju ekološke ravnoteže, regenerativni turizam ide korak dalje, fokusiranjem na obnovu, unapređenje i ponovno uspostavljanje sustava na kojima se njegov razvoj temelji. Ova nova paradigma sagledava turizam kao pozitivnu silu koja destinacije ostavlja zdravijima, snažnijima i kulturno bogatijima u odnosu na prethodno razdoblje (*engl. 'building back better'*).

Korijeni koncepta regeneracije leže u području ekološkog dizajna i održivog razvoja (Lyle, 1994; Mang & Reed, 2012), a njegova primjena u turizmu javlja se relativno nedavno, u radu Farrella i Twining-Ward-a (2004). Autori kritički propituju dominantne redukcionističke i linearne pristupe u istraživanju turizma te uvode pojam složenih živih sustava (*engl. living systems*) i ekološke ekonomije. Istraživanje autorice Pollock (2012) također predstavljaju značajan doprinos u daljnjoj razradi koncepta. Tako u svom istraživanju 2012.g. propituje na koji način bi se turizam kao složeni društveni sustav mogao uskladiti s prirodom, odnosno može li turizam uopće promijeniti svoj način funkcioniranja. Ta su promišljanja postala temelj njenog koncepta „svjesnog putovanja“ (*engl. conscious travel*), pristupa koji ističe važnost regenerativnog turizma i promatra turizam kroz cjelovitu, ekološku perspektivu. U svom radu iz 2014.g., Pollock istražuje sposobnost

turizma da djeluje kao čimbenik oporavka (*engl. restorative act*), a ne kao eksploatacijska industrija (*engl. extractive industry*). Iako su ti rani pristupi ostali većinom na teorijskoj razini, postavili su temelje za daljnji razvoj discipline.

Značajna ekspanzija istraživanja na ovu temu uslijedila je oko 2020. godine, kao posljedica rastuće klimatske krize i pandemije COVIDa-19, koje su dodatno osnažile potrebu za propitivanjem dotadašnjih modela turističkog rasta. Prema pregledu baze podataka *Web of Science*, u razdoblju od 2020. do 2025. godine objavljena su 192 znanstvena rada izravno posvećena regenerativnom turizmu², što svjedoči o rastućem značenju ovog inovativnog teorijskog pristupa u suvremenoj znanstvenoj misli o turizmu.

Posebno se ističe doprinos autorice Dredge (2022), koja je razvila konceptualni okvir regenerativnog turizma, identificirajući tri ključne poluge transformacije: promjenu razmišljanja, promjenu sustava i inovaciju u praksi. Njena vizija regeneracije podrazumijeva duboku preorijentaciju vrijednosti, struktura i odnosa s prirodom, te je označila početak novog teorijskog smjera u disciplini. U istom razdoblju, Becken i Kaur (2022) pružile su političko-institucionalni pogled na regeneraciju analizirajući način na koji je novozelandsko Ministarstvo zaštite prirode integriralo regenerativna načela u strategiju razvoja turizma. Oslanjajući se na maorsku kozmologiju (*Te Ao Māori*), osmislile su metaforu „stabla turizma“, gdje korijeni simboliziraju ekosustave i zajedničke vrijednosti, a grane koristi koje turizam donosi. Ovaj pristup pozicionira regeneraciju kao ekološki i kulturni proces. Teoriju su dodatno proširili Bellato i suradnici (2024), koji zagovaraju transdisciplinarno razumijevanje regeneracije, utemeljeno na spoju zapadnjačke znanosti i autohtonog znanja. U svom radu iz 2023.g. Bellato i Pollock upozoravaju da površne definicije, poput ideje da destinaciju treba ostaviti „u boljem stanju nego što je zatečena“ (*engl. building back better*) mogu trivijalizirati cijeli koncept. Umjesto toga, predlažu razumijevanje regenerativnog turizma kao filozofije poniznosti, uzajamnosti i brige za žive sustave. Iddawale i Lee (2025) identificiraju četiri temeljna stupa regenerativnog turizma: usmjerenost na zajednicu, ekološki svjetonazor, suradnju dionika i dizajn s pozitivnim učinkom. Njihovo istraživanje ističe jasnu razliku između regeneracije i tradicionalnog održivog turizma. Luong i suradnici (2024) koriste računalnu analizu tekstova kako bi pokazali semantički pomak u diskursu, odnosno, ukazuju kako pojmovi poput sklada, obnove i zajednice sve češće zamjenjuju standardne termine održivosti.

Empirijska istraživanja iz navedenog razdoblja nadalje pokazuju kako se načela regeneracije operacionaliziraju u praksi, posebno u ruralnim sredinama. Na Baliju, Sudiarta i suradnici (2025) upotrebljavaju participativne metode kako bi pokazali međudnos društvenog kapitala i otpornosti (*engl. resilience*) zajednice. Njihovi nalazi potvrđuju da je regeneracija kontinuiran proces, a ne konačno stanje. U Portugalu, Kastenholz i sur. (2023) pokazuju kako su zajedničke turističke inicijative doprinijele oporavku sela nakon velikog požara, a de Salvo i Pizzi (2024) na primjeru Italije analiziraju kako je turizam revitalizirao depopulirana područja i obnovio kulturni identitet nakon pandemije COVIDa-19.

Neki autori se posebno bave temama etičke i političke dimenzije regeneracije. Tako su Lazic i Della Lucia (2024) razvili koncept „*pluriverzalnog regenerativnog razvoja*“, koji regenerativni turizam povezuje s društvenom i epistemološkom pravednošću, uz poštovanje različitih svjetonazora i znanja. Higgins-Desbiolles (2025) upozorava na rizik nepromišljenog prisvajanja autohtonih znanja te naglašava važnost dekoloniziranog partnerstva i pravedne raspodjele moći.

² Pretraga je provedena pod ključnim riječima „regenerative tourism“.

Još jedan važan aspekt istraživanja odnosi se na osobne i kolektivne sposobnosti potrebne za provedbu transformacije. Tako, primjerice, Cave i suradnici (2022) ističu ulogu moralne svijesti, empatije i zajedničke svrhe kao ključne čimbenike u razvoju regenerativnog vodstva. Prema njima, regeneracija nadilazi tehničke i političke okvire; ona zahtijeva unutarnju i institucionalnu preobrazbu.

Do 2025. godine, znanstvena literatura o regenerativnom turizmu razvila se u koherentan, ali pluralistički teorijsko-praktični sustav. Ruralna područja sve se češće prepoznaju kao prostori primjene regenerativnih načela jer jasno odražavaju međuovisnost ekologije, zajednice i kulture. Istraživanja iz različitih dijelova svijeta dosljedno potvrđuju da regenerativni ruralni turizam uspješno integrira ekološku obnovu, društveno osnaživanje i kulturni kontinuitet. Na taj način, regenerativni turizam postaje ne samo teorijska nadogradnja održivosti, već i praktičan odgovor na složene izazove suvremenih ruralnih prostora.

3. Temeljna načela regenerativnog turizma

Sinteza sve opsežnije literature pokazuje da je regenerativni turizam utemeljen na nizu međusobno povezanih načela koja zajedno tvore sveobuhvatan okvir za transformaciju turističkih sustava. Ta načela nisu stroga pravila, već dinamične smjernice koje usmjeravaju odlučivanje i praksu prema uzajamnosti, pravednosti i obnovi. U ruralnim kontekstima, gdje su društveni i ekološki sustavi duboko isprepleteni, ta načela imaju osobitu važnost jer se bave samim uvjetima opstanka zajednice i otpornosti okoliša.

U središtu regenerativnog turizma nalazi se načelo lokalno utemeljenog razvoja (*engl. place-based development*). Turizam bi trebao proizaći iz unutarnjeg identiteta i ekoloških obilježja prostora, a ne biti nametnut vanjskim tržišnim pritiscima. Kako ističu Bellato (2024) i Dredge (2022), regeneracija započinje osluškivanjem prirodnih ciklusa zemlje i njenih ograničenja. Takav ekosustavski pristup osigurava da turističke aktivnosti doprinose obnovi biološke raznolikosti, revitalizaciji krajolika i jačanju odnosa lokalnog stanovništva s prirodom. Ruralne destinacije, koje često izravno ovise o prirodnim resursima, posebno su pogodne za ovakve pristupe koji uravnotežuju egzistenciju i očuvanje okoliša.

S tim je usko povezano i načelo osnaživanja zajednice, koje polazi od pretpostavke da regeneracija nije moguća bez istinskog sudjelovanja i angažmana stanovništva. Rad Sudiarte i suradnika (2025) na Baliju pokazuje kako participativne metode omogućuju zajednicama da prepoznaju i mobiliziraju vlastite snage, pretvarajući ranjivost (*engl. vulnerability*) u otpornost (*engl. resilience*). Slično tomu, Price i suradnici (2025) su pokazali da zajednički poduzetnički projekti u Irskoj i Škotskoj djeluju kao pokretači regeneracije stvaranjem mogućnosti zaposlenja i poticanjem kolektivne odgovornosti za dobrobit zajednice. U oba slučaja, osnaživanje nije samo rezultat, već i mehanizam kroz koji se regeneracija ostvaruje.

Treće načelo temelji se na uzajamnosti između ljudi i prirode. To načelo najbolje ilustrira metafora „stabla turizma“ koje spominju Becken i Kaur (2022), prikazujući kako turizam može napredovati samo ako su njegovi ekološki korijeni čvrsti. Uzajamnost podrazumijeva pomak s logike održivosti koja teži smanjenju štete, prema logici davanja, koja uključuje iscjeljivanje ekosustava, obnavljanje tla i rijeka te brigu o živim sustavima. Prema Bellato i Pollock (2023), ovakav pristup redefinira turizam kao odnos, a ne kao industriju, stavljajući uzajamni prosperitet u središte njegova značenja.

Četvrto temeljno načelo je pravednost, kako društvena, tako i ekološka. Lazic i Della Lucia (2024) naglašavaju da regeneracija mora razgraditi strukturne nejednakosti koje su povijesno marginalizirale ruralne i autohtone zajednice. Higgins-Desbiolles (2025) nadopunjuje ovo stajalište pozivajući na dekolonizacijske prakse koje osiguravaju poštovanje i pristanak pri korištenju autohtonog znanja. Pravednost tako postaje moralni kompas svih regenerativnih aktivnosti.

Regeneracija se također temelji na suradnji više dionika i zajedničkom upravljanju. Husamoglu, Akova i Cifci (2025) ističu da složena međuovisnost između turizma, ekosustava i zajednica zahtijeva suradničko upravljanje među različitim akterima. To uključuje ne samo vlade, poduzeća i nevladine organizacije, već i ne-ljudske elemente ekosustava, rijeke, šume i divlje životinje, koji se promatraju kao aktivni sudionici regenerativnog procesa. U ruralnim područjima takvi modeli suradnje omogućuju zajedničko upravljanje zajedničkim dobrima i resursima.

Sljedeće važno načelo je epistemološki pluralizam, odnosno uključivanje različitih sustava znanja. Bellato i suradnici (2024) tvrde da se regeneracija može dogoditi samo kada se zapadna znanstvena perspektiva nadopuni autohtonim i lokalnim znanjima. Lazic i Della Lucia (2024) pružaju empirijske dokaze za to u ruralnim zajednicama Latinske Amerike, gdje tradicionalne prakse upravljanja zemljom potiču nove modele turizma koji istovremeno jačaju ekološki integritet i kulturni identitet. Raznolikost znanja osigurava da regeneracija ostane kontekstualno prilagodljiva i uključiva.

Načelo otpornosti i prilagodbe naglašava vremensku dimenziju regeneracije. Ruralne zajednice suočavaju se s ponavljajućim krizama, od klimatskih nepogoda do demografskog opadanja, a turizam mora ojačati njihovu sposobnost prilagodbe. Studija portugalskog sela Travancinha (Kastenholz i sur., 2023) pokazuje da je turizam pomogao kolektivnom oporavku nakon požara, jačajući osjećaj zajedništva i brige za okoliš. Regenerativni sustavi nisu zamišljeni kao statični, već kao živi sustavi koji uče, prilagođavaju se i traju dugoročno.

Jednako važno načelo je i kulturna i kreativna vitalnost. Kultura je istodobno temelj i izraz regeneracije. Duxbury i suradnici (2021) kroz projekt CREATOUR pokazuju kako kreativni turizam putem umjetnosti, obrta i lokalnih festivala može oživjeti lokalni identitet i potaknuti društvene inovacije. De Salvo i Pizzi (2024) navode slične rezultate u talijanskim ruralnim sredinama, gdje je kulturna imaginacija postala pokretačka snaga teritorijalne obnove. Kreativnost tako ponovno povezuje zajednice s njihovim nasljeđem i potiče nove oblike razvoja.

U osnovi svih ovih načela nalazi se potreba za sustavskim razmišljanjem i promjenom svijesti. Dredge (2022) te Cave i suradnici (2022) tvrde da regeneracija zahtijeva promišljanje turizma kao složenog adaptivnog sustava, a ne linearne industrije. Sustavsko razmišljanje potiče svijest o međuovisnosti ekoloških, ekonomskih i kulturnih dimenzija, dok transformativni način razmišljanja razvija empatiju, poniznost i suradnju. Bez ovakve promjene u razmišljanju, regenerativne strategije mogu ostati površne i fragmentirane.

Konačno, regenerativni turizam teži neto pozitivnim učincima i trajnoj obnovi. Cilj nije samo očuvati postojeće stanje, već unaprijediti život u svim njegovim oblicima. Iddawala i Lee (2025) definiraju „neto pozitivni“ turizam kao onaj koji vraća više ekološke i društvene vrijednosti nego što troši. U ruralnim destinacijama to se načelo očituje kroz mjerljive rezultate, zdravije ekosustave, raznolikije izvore prihoda i jače međugeneracijske veze. Amorim i suradnici (2025) naglašavaju da je regeneracija živ proces stalne povratne sprege, učenja i obnavljanja, a ne konačno postignuće.

Zajedno, ova načela čine koherentan okvir koji integrira ekološku cjelovitost, društvenu dobrobit i kulturnu vitalnost. Svako načelo povezano je s ostalima: prostorna orijentacija usmjerava proces; osnaživanje i pravednost osiguravaju etičku utemeljenost; suradnja i raznolikost znanja jamče uključivost, a sustavno razmišljanje i neto pozitivna obnova pružaju strateški smjer. U ruralnim područjima, gdje su ljudski i prirodni sustavi najuže povezani, ova načela nisu apstraktni ideali, već praktične nužnosti. Ona određuju uvjete pod kojima turizam može doista obnavljati, a ne iscrpljivati; iscjeljivati, a ne štetiti; nadahnjivati, a ne iskorištavati.

Ovaj teorijski okvir uspostavlja konceptualnu osnovu kroz koju se regenerativni turizam može proučavati u praksi. Sljedeća studija slučaja nadovezat će se na ova načela kako bi se istražilo kako se ona konkretno manifestiraju u specifičnom ruralnom kontekstu

4. Studija slučaja: Dalmatinska zagora – splitsko zaleđe kao prostor regenerativnog potencijala

4.1. Opća obilježja prostora

Dalmatinska zagora – splitsko zaleđe obuhvaća osam jedinica lokalne samouprave: gradove Sinj, Trilj i Vrliki te općine Dicmo, Dugopolje, Hrvace, Klis i Otok. Prostorno je riječ o izduženom, planinsko-kraško-riječnom krajoliku između grebena Dinare, Kamešnice, Svilaje, Mosora i Kozjaka, s jasnim gravitacijskim osloncem na Split. Na ukupno 1.287,6 km² prema Popisu 2021. živi 53.277 stanovnika, što daje nisku prosječnu gustoću (41,4 st./km²), osjetno ispod prosjeka Splitsko-dalmatinske županije i Republike Hrvatske. Demografska erozija prisutna je u većini JLS (naročito u Vrliki, Hrvacama i Trilju), dok Klis i Dugopolje bilježe umjeren rast zahvaljujući blizini Splita i razvoju poduzetničko-logističkih zona (Mandić i sur. 2024).

Takav demografski profil posljedično sužava lokalni bazen radne snage u turizmu, pojačava sezonalne oscilacije i potiče dnevnu migraciju prema obali. Istodobno, blizina Splita i autocestovnog čvora Dugopolje, kao i relativna dostupnost Zračne luke Split, pozicioniraju područje kao „zeleno predvorje“ obale, prikladno za diverzifikaciju turističkih tokova iz preopterećenih priobalnih čvorišta.

Tablica 1. Ključni demografski pokazatelji Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa (2021.)

JLS jedinica	Površina (km ²)	Broj stanovnika 2021.	Gustoća (st./km ²)	Promjena 2011.–2021.
Grad Sinj	195,1	23.452	120,2	-5,5%
Grad Trilj	267,0	8.182	30,6	-10,2%
Grad Vrlika	243,5	1.728	7,1	-20,6%
Općina Dicmo	68,5	2.805	41,0	0,1%
Općina Dugopolje	63,4	3.742	59,0	7,9%
Općina Hrvace	207,2	3.144	15,2	-13,1%
Općina Klis	149,1	5.226	35,0	8,9%
Općina Otok	93,8	4.998	53,3	-8,7%
Ukupno	1.287,6	53.277	41,4	-5,3%

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis stanovništva 2011 i 2021.

4.2. Resursna osnova

Prirodna osnova uključuje planinske masive Dinare (najviši vrh RH) i Kamešnice te Mosora i Kozjaka na južnom rubu, kao i riječnu mrežu Cetine s pritocima (Sutina, Ruda, Grab) i Peručko jezero. Proglašenje Parka prirode Dinara 2021. i izrada Plana upravljanja područjem ekološke mreže Natura 2000 „Dinara i Cetina (PU 6001-1)“ za razdoblje 2024.–2033. podupiru institucionalni okvir očuvanja staništa i uvjeta za održivo posjećivanje (Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, 2023). Dokument propisuje ciljeve očuvanja i mjere upravljanja, uključivo zoniranje i smjernice za turizam prirode (Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, 2023).

U kulturnoj sferi ističu se Sinjska alka (tradicajska manifestacija upisana na UNESCO-vu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine), Svetište Gospe Sinjske s hodočasničkim događanjima u kolovozu, te interpretacijski unaprijeđeni Muzej Sinjske alke. Važnu ulogu imaju i rimski lokaliteti Tilurij (Gardun) i Aequum (Čitluk), srednjovjekovne utvrde (Kliška tvrđava, Prozor, Nutjak, Čačvina) i povijesni mostovi na Cetini. Iako su ključni „magneti“ tržišno spremni (npr. Kliška tvrđava, Muzej Sinjske alke), velik broj manjih lokaliteta ostaje djelomično pripremljen (nedostatna interpretacija, signalizacija, vođene ture i digitalna prezentacija), što umanjuje multipliciranje učinaka na duljinu boravka i potrošnju (Mandić i sur., 2024). Značajno je spomenuti i posebnu gastronomsku tradiciju, kao i cijeli spektar događanja i manifestacija te konjaničku tradiciju, što sve skupa čini ovo područje sve zanimljivijim odredištem tijekom cijele godine.

Za aktivne doživljaje posebno su relevantne rute Via Dinarica: Bijela staza (glavni „grebenski“ pravac dinarskog lanca) i Plava staza (obalno-zaobalne dionice), koje su međunarodno prepoznate, ali su dionice, signalizacija i servisna infrastruktura na hrvatskom dijelu još uvijek djelomično u razvoju (Via Dinarica, n. d.).

4.3. Infrastrukturna opremljenost

Dostupnost područja vrlo je dobra: autocesta A1 („Dalmatina“) s čvorom Dugopolje osigurava vezu prema Zagrebu i Dalmaciji, Split je na 20–30 minuta udaljenosti iz središnjih JLS, a Zračna luka Split na 30–45 minuta vožnje. Time se otvara mogućnost brze redistribucije izletničkih tokova iz obalnih odredišta u unutrašnjost. Međutim, javni autobusni prijevoz izvan glavnih osi (Sinj–Split; prigradske linije Klis, Dugopolje) rijedak je i vremenski neusuglašen s turističkim ritmovima, pa posjet „bez automobila“ ostaje otežan. Parkirališta, pristupi stazama, sanitarni čvorovi, sigurnosna i informacijska signalizacija uglavnom su nedostatni i nerijetko slabo uređeni. Dodatni izazov predstavljaju minski sumnjive površine u pojedinim dijelovima Hrvaca i Vrljke, što uvjetuje razminiranje prije turističke valorizacije staza i mikrolokacija (Mandić i sur., 2024).

U pogledu „zelene“ aktivne infrastrukture, oko Sinja, Trilja i Vrljke postoji veći broj lokalnih cikloturističkih ruta, ali kvaliteta podloge, sigurnost i odvojenost od cestovnog prometa nisu primjereni, a dio trasa vodi prometnicama većeg intenziteta. Na vodnim površinama (Cetina, Peruča) potreban je koherentan režim sigurnosti i okolišnih standarda (zoniranje aktivnosti, standardi za operatore, nadzor i edukacija) kako bi se doživljaji (rafting, kajak, SUP, ribolov) razvijali bez narušavanja integriteta staništa i lokalne kvalitete života.

4.4. Razvijenost turističke ponude i potražnje

Ponuda je široka, ali fragmentirana: kulturno-povijesni sklopovi (Kliška tvrđava; povijesna jezgra Sinja s muzejskim institucijama; jezgra Vrlike i utvrda Prozor; rimski lokaliteti), prirodni doživljaji (Dinara, Cetina/Peruća, kanjoni, špilja Vranjača), vjerska događanja (Gospa Sinjska) i manifestacije (Sinjska alka, maškare itd). Najposjećeniji lokaliteti nalaze se u blizini Splita ili u žarištima manifestacija; što učvršćuje pretežito izletnički obrazac prostornih kretanja i vremenskog zadržavanja.

U strukturi smještaja dominira obiteljski/privatni smještaj (uključivo luksuzne vile i kuće za odmor, čiji je broj u stalnom, porastu) i nešto manje značajno - ruralna domaćinstva, dok je hotelski i kamping segment marginalan (Mandić i sur., 2024). Specijalizirane *outdoor* agencije postoje, ali su malobrojne u odnosu na obalne operatore, pa je i oblikovanje „paketa doživljaja“ često oslonjeno na poludnevne ili jednodnevne izlete s polazištem u Splitu.

Potražnja za aktivnostima na otvorenom u zaleđu je izraženo sezonskog karaktera (vrhunac kolovoza – Alka/Velika Gospa;), s visokim udjelom jednodnevnih posjeta iz Splita i srednjodalmatinskih otoka (Mandić i sur., 2024). To ima za posljedicu nižu prosječnu duljinu boravka i manji prosječni prihod po gostu u odnosu na obalu, ali i veću otpornost na cjenovne šokove. TOMAS 2022/23 (Institut za turizam, 2023) potvrđuje rast sklonosti prema prirodi, aktivnostima i autentičnoj hrani u motivima dolaska, što odgovara resursnom profilu Zagore.

Na značajnim lokacijama (Klis, Alka/Velika Gospa u Sinju, pojedini kanjoni i pristupi vodi) javljaju se vrhunci opterećenja, što dovodi do problema s parkiranjem, sigurnosnim izazovima i različitim vrstama onečišćenja, posebno krutim otpadom. Bez integriranog sustava upravljanja posjećivanjem (koristeći alate i mjere poput zoniranja, jedinstvenih karata, infocentara, rendžera/vodiča, digitalne rezervacije vremenskih termina, i sl.) postoji rizik preopterećenja lokalnih zajednica i okoliša u kratkim vršnim razdobljima.

Udio smještaja i ugostiteljstva u prihodima lokalnog gospodarstva zasad je skroman ($\approx 1,7\%$), ali raste broj OPG-ova, malih i obrtničkih proizvođača i mikro-poduzetničkih aktivnosti. Izazovi u njihovom daljnjem razvoju su dostupnost radne snage izvan sezone, kao i neujednačena kvaliteta doživljaja (Mandić i sur., 2024).

Zaključno, destinacija je u fazi rasta, s neujednačenom tržišnom spremnošću proizvoda i dominantnim izletničkim obrascem. Razvojna ograničenja su nedostatak hotelske/rezidencijalne baze, neodgovarajući javni prijevoz i institucionalna nepokrivenost (posebno u svezi PP Dinara) u upravljanju posjećivanjem i standardizaciji doživljaja.

5. Primjena načela regenerativnog turizma na području Dalmatinske zagore – splitskog zaleđa

Prethodna analiza je pokazala kako Dalmatinska zagora – splitsko zaleđe predstavlja prostor izrazite prirodne i kulturne raznolikosti, s povoljnom prostornom dostupnošću i snažnim identitetskim obilježjima, ali i s nizom razvojnih ograničenja koja proizlaze iz demografskih kretanja, fragmentirane doživljajne infrastrukture te nedostatne institucionalne usklađenosti.

U nastavku se kritički uspoređuju ključna načela regenerativnog turizma s procesima i obrascima uočljivim na terenu, uz oslanjanje na referentne strateške dokumente područja te recentnu znanstvenu literaturu sintetiziranu u poglavlju o regenerativnom turizmu.

Načelo lokalno utemeljenog razvoja podrazumijeva da turizam polazi od ključnih obilježja mjesta, njegovih ekoloških i kulturnih svojstava, te ih pretvara u smislen portfelj doživljaja. U Dalmatinskoj zagori ta svojstva su jasna: planinski krš Dinare, Kamešnice, Mosora i Kozjaka; riječni sustav Cetine i akumulacijsko jezero Peruća; slojevita kulturna baština s osobitim mjestom Sinjske alke i hodočasničke tradicije Gospi Sinjskoj; rimski i srednjovjekovni lokaliteti te obrti, običaji i gastronomske prakse. U posljednjem desetljeću uočava se porast endogenih inicijativa, obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava, seoskih domaćinstava, malih agencija i udruga koje njeguju žive tradicije, čime se potvrđuje smjer lokalno utemeljenog (endogenog) razvoja. Ipak, u odnosu na teorijske zahtjeve (Dredge, 2022), uočljiv je raskorak između bogatstva resursa i razine njihova oblikovanja u konzistentne, tržišno čitljive proizvode s jasnim standardima doživljaja, sigurnosti i upravljanja posjećivanjem.

Primjena načela osnaživanja zajednice traži da stanovnici nisu samo korisnici, nego i su-kreatori i su-upravitelji turističkim dobrima. U području je vidljiva snažna uloga kulturno-umjetničkih društava, vjerskih zajednica, udruga i mikro-poduzetnika. Međutim, sudionički postupci u planiranju najčešće su savjetodavni, a rjeđe se prelijevaju u ugovorno i financijski potkrijepljeno zajedničko upravljanje stazama, pristupima vodenim površinama ili interpretacijskim točkama. Iskustva ruralnih područja u Europi upućuju na to da se otpornost i pravedna raspodjela koristi ostvaruju upravo kroz razna udruženja, kooperative, društvena poduzeća i sporazume kojima lokalna zajednica stječe ovlasti i odgovornosti nad mikro-lokacijama, uz namjenska sredstva za održavanje i razvoj (Kastenholz i sur., 2023; de Salvo i Pizzi, 2024). U Dalmatinskoj zagori takvi mehanizmi tek trebaju postati pravilo, a ne iznimka.

Načelo uzajamnosti čovjeka i prirode zahtijeva da turističke aktivnosti ne budu tek „manje štetne“, nego da pridonose obnovi krajolika i biološke raznolikosti. Dobar primjer na danom području je proglašenje Parka prirode Dinara te donošenje Plana upravljanja područjem ekološke mreže „Dinara i Cetina (PU 6001-1), 2024.–2033.“ Time je postavljen dobar normativni okvir: određene su upravljačke zone, ciljevi očuvanja i opća načela posjećivanja (Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, 2023). No provedbena razina, koja uključuje kadrovsku i operativnu jezgru parka, signalizaciju, pristupe, info-točke i usklađene protokole sigurnosti na vodi, još je u fazi oblikovanja. Posljedično, načelo uzajamnosti zasad je više na razini namjere nego na razini svakodnevnoga upravljanja posjetima, što je u suprotnosti s preporukama o „dobiti za prirodu“, koje ističu Becken i Kaur (2022).

Uz primjenu načela pravednosti i uključivosti, koristi od turizma mogu doći do lokalnih aktera, osobito u depopuliranim i rubnim naseljima. Budući da je udio izletničkih posjeta u području visok, a stacionarni boravci kraći i sezonski koncentrirani, znatan se dio potrošnje prelijeva u obalna središta. U takvim uvjetima pravednost nije moguće osigurati bez fiskalnih i ugovornih instrumenata koji dio javnih i privatnih prihoda (ulaznice, parkirališta, koncesije, komercijalne aktivnosti na vodi i stazama) namjenski vraćaju u lokalne fondove, iz kojih se financiraju održavanje i zajedničko upravljanje mikro-lokacijama te programi žive baštine. To je u skladu s tezama o „pluriverzalnom regenerativnom razvoju“ koji spaja ekološku i društvenu pravednost (Lazic i Della Lucia, 2024).

Suradničko upravljanje (*engl. co-governance*) kao načelo ističe potrebu stalne koordinacije među općinama i gradovima, između sektora (turizam, poljoprivreda, zaštita prirode, kultura, promet) i između institucija različitih razina. U praksi postoje dobri primjeri povremenih

zajedničkih projekata i promotivnih aktivnosti (poput razvoja biciklističkih staza i avanturističkih manifestacija kao što je primjerice „Ultratrail Dinarides“), kao i suradnje s kulturnim ustanovama. Međutim, bez jedinstvene destinacijske menadžment organizacije (DMO) ili barem koordinirajućeg mehanizma između postojećih DMO/TZ-ova, koji bi imao mandat za zajedničko planiranje, standardizaciju postupaka i jedinstveno izvještavanje, suradnja ostaje pretežito projektna i sezonski uvjetovana. Regenerativni učinak može se postići tek kada se ta suradnja ukorijeni u trajnu organizacijsku strukturu s jasnim ovlastima, proračunom i pokazateljima uspješnosti (Husamoglu i sur., 2025). Takvo tijelo pod nazivom Koordinacijsko tijelo za upravljanje destinacijskim turizmom, predviđeno je Akcijskim planom razvoja turizma Dalmatinske Zagore-Splitskog zaleđa (Mandić i sur., 2024a), ali do sada nije uspostavljeno.

Načelo pluralizma znanja upućuje na potrebu spajanja znanstvenih nalaza s lokalnim i tradicijskim znanjima. U Dalmatinskoj zagori postoji živa riznica praksi, od otkanja i nijemog kola, do umijeća pripreme lokalnih jela i iskustvenih znanja vodiča, planinara, stočara. Ipak, ta se znanja još nedovoljno prevode u formalne interpretacijske scenarije i ponudu, terenske priručnike i standarde doživljaja. Uspostava stalnih „učionica na otvorenom“, sezonskih interpretacijskih postaja, uključivanje lokalnih nositelja znanja u izradu i provedbu itinerera i protokola posjećivanja bile bi dobri načini izravne operacionalizacije pluralizma (Bellato i sur., 2024).

Primjenom načela otpornosti i prilagodbe razvija se sposobnost zajednice da uči iz kriza i jača vlastite kapacitete. U području su vidljivi pomaci: razvoj malih poduzetničkih pothvata, širenje aktivnosti i ponude, kulturni programi koji povezuju tradiciju i suvremenost, i dr. Ipak, postoje i brojni izazovi, poput neuravnotežene ponuda javnog prijevoza, minski sumnjivih zona u dijelovima Hrvaca i Vrljice te nedostatak standardiziranih sigurnosnih režima na vodi i stazama, koji ograničavaju širenje mreže doživljaja i uključivanje najudaljenijih naselja (Mandić i sur., 2024). U literaturi se naglašava da otpornost u ruralnim sredinama počiva na povezivanju sigurnosnih, komunalnih i obrazovnih mjera s kulturnim i gospodarskim inovacijama (Kastenholz i sur., 2023), što svakako ostaje područje na kojem treba djelovati.

Načelo kulturne i kreativne vitalnosti poziva da se baština ne promatra kao muzejski artefakt, nego kao „živi resurs“ koji generira učenje, zapošljavanje i društvene inovacije. U Zagori postoje razvijene i značajne manifestacije (Alka, hodočašća, festivali), kvalitetni muzejsko-galerijski programi i gastronomski sadržaji. Regenerativna nadogradnja traži da se dio tih elemenata „pretvori“ u stalne programe kao npr. radionice obrta i tradicijskih vještina, kreativne rezidencije, školske kurikulume u prirodi te tematske rute žive baštine, čime kultura postaje i sredstvo i cilj teritorijalne obnove (Duxbury i sur., 2021; de Salvo i Pizzi, 2024). Dio tih aktivnosti već se na ovom području nazire, ali još uvijek u nedostatnom broju i oblicima.

Načelo sustavskog razmišljanja i promjene svijesti već je zadobilo uporište u nacionalnim dokumentima, Strategiji razvoja održivog turizma do 2030. (Ministarstvo turizma i sporta, 2024) i Nacionalnom planu razvoja održivog turizma do 2027. (MINTS, 2024), koji traže uravnotežen rast, širenje razvoja na kontinentalna područja, uspostavu jasnih pokazatelja i jačanje upravljačkih kapaciteta (MINTS, 2023). U županijskom Master planu razvoja turizma 2022.–2027., naglašava se održiv, teritorijalno uravnotežen turizam te potreba povezivanja turizma s ruralnim razvojem i zaštitom prirode (Splitsko-dalmatinska županija, 2022). Usporedimo li ta načela s praksom, vidljivo je da je ova faza tek u početku: standardi, protokoli, definiranje i prikupljanje pokazatelja i zajedničko izvještavanje još nisu uvedeni, a onda niti ujednačeni u svim dijelovima destinacijske cjeline.

Napokon, načelo neto pozitivnih učinaka, koje traži da turizam ostavlja prirodu i zajednicu u boljem stanju nego prije, trenutačno je normativni cilj. U nedostatku jasnog početnog (nultog) stanja i redovitog mjerenja ključnih pokazatelja, teško je dokazati ostvarenje pozitivne neto bilance. Nacionalni dokumenti već traže mjerljivost i transparentnost u domeni održivosti, što je prilika da Dalmatinska zagora među prvima uspostavi sustav praćenja i javnog izvještavanja te tako „prevede“ načelo u praksu (Iddawala i Lee, 2025).

Zaključno, područje se u bitnim crtama podudara s vrijednostima regenerativnog pristupa: snažan „karakter mjesta“, živa kultura i zajednice, niska početna opterećenost okoliša i izravna blizina velikog emitivnog središta (Splita). Neusklađenosti su prije svega operativne: nedostatak jedinstvene upravljačke jezgre, nerazvijena infrastruktura u blizini prirodnih lokaliteta, manjkava standardizacija sigurnosti i interpretacije, nedovoljno uključivanje lokalnih nositelja znanja u oblikovanje pravila i proizvoda te izostanak sustavnog mjerenja učinaka. Upravo o tim elementima ovisi hoće li se deklarirana usmjerenost prema regeneraciji pretvoriti u dokaze o neto pozitivnim ishodima.

6. Prema regenerativnom modelu razvoja: mjere i smjernice politika

Raskorak između postavki i načela regenerativnog turizma utvrđen pregledom literature te trenutnog stanja na promatranom području podloga je da zadavanje smjernica politika za uspostavu regenerativnog turističkog razvojnog modela koje se daju su nastavku. Uvažavajući činjenicu da je, prema prijedlogu Strategije razvoja turizma Dalmatinske zagore-splitškog zaleđa do 2030.g. (Mandić i sur. 2024), umjesto regionalne DMO kao stalne upravljačke jezgre, (što bi bila optimalna opcija), na predmetnom području aktivno 5 samostalnih mjesnih turističkih zajednica, prioritet je uspostava područnog koordinacijskog tijela, koje bi omogućilo suradničko upravljanje između JLS, turističkih zajednica, ustanova u kulturi i zaštiti prirode te privatnih aktera (zajedničko planiranje, jedinstveni budžet, standardi i pokazatelji), kako je i predviđeno Akcijskim planom. Time bi se teorijski zahtjev prelaska s „projektno“ na „sustavsku“ logiku operacionalizirao kroz stalne procese i zajedničke ciljeve (Dredge, 2022). Učinci istog bi bili izravno vezani i uz sustavsko razmišljanje (katalog mjera s indikatorima, javno izvještavanje) i osiguranje neto-pozitivnih učinaka (Iddawala & Lee, 2025).

Kako bi se osnažilo načelo uzajamnosti i neto pozitivnih učinaka, koje traži da turizam ostavlja prirodu i zajednicu u boljem stanju, potrebno je voditi računa i o razvoju odgovarajuće infrastrukture za posjetitelje, uz jasno zoniranje i primjenu digitalnih alata te rasporeda posjećivanja lokaliteta, radi što manjeg uznemiravanja ljudi i biodiverziteta. U takvim okolnostima posjećivanje bi se podvrglo pravilima očuvanja staništa i krajobrazu, a ne obrnuto. Dodatno, uvođenje tehničkih normi za staze (klase staza, održavanje, signalizacija, odvajanje od prometa) te razvijeni protokoli za Cetinu i Peruču (zone, kapaciteti, oprema, nadzor) također bi ojačali uzajamnost (kroz primjenu načela minimalnog utjecaja i brige za žive sustave) i otpornost (smanjenjem incidenata, upravljanjem rizicima). Važno područje djelovanje trebali bi biti i programi licenciranja i stalnog osposobljavanja vodiča kroz koje bi se utjelovilo načelo pluralizma znanja (spoj lokalnih i stručnih znanja) te pridonijelo neto-pozitivnim učincima kroz bolju kvalitetu i dulji boravak uz manji ekološki otisak (Iddawala & Lee, 2025).

Važan prioritet svakako je pravednija distribucija prihoda. U tom smislu bi se dio prihoda od posjećivanja (ulaznice, parkirališta, koncesije, komercijalne aktivnosti) trebao vratiti u zajednicu osnivanjem neke vrste namjenskog fonda. Dodatno, uvođenje ugovora o upravljanju mikro-lokacijama s mjesnim udrugama i društvenim poduzećima mogli bi biti način institucionaliziranja pravednosti i uključivosti (korist ostaje u mjestu) kao i osnaživanje zajednice kroz su-upravljanje i su-odgovornost. Ova mjera usklađena je i nacionalnim smjernicama o održivosti i ravnomjernom razvoju te s konceptom pravedne regeneracije (Lazic & Della Lucia, 2024).

Neophodna mjera za razvoj bilo kakve turističke aktivnosti jest raščišćavanje minske sumnjivih područja u Hrvacama i Vrlici uz javno dostupne sigurnosne karte, a ujedno je i *conditio sine qua non* uključivanja rubnih naselja područja u mrežu doživljaja. Time bi se ostvarili uvjeti za otpornost i prilagodbu (smanjenje egzogenih rizika; sigurna mobilnost), ali i pravednost, jer se razvojne koristi šire na periferiju, a ne ostaju u „jezgrama“. Novotvorene prostorne zone time mogu postati dio regionalnih biciklističkih staza te planinarskih i pješačkih ruta.

Vrlo poželjan model koji bi značajno odredio budući razvoj bilo bi uvjetovanje javnih potpora turističkim projektima temeljem regenerativnih kriterija (kvaliteta vode, energija, bioraznolikost, lokalna nabava i rad). Time bi se smještajni kapaciteti iz pasivnih aktera pretvorili u aktivni alat uzajamnosti i neto-pozitivnih učinaka dok bi sufinancirani regenerativni tematski programi iz domene prirode, kulture, gastronomije, i dr., osnažili kulturnu i kreativnu vitalnost i produžili boravak posjetitelja, te posljedično kroz diverzifikaciju djelovali na smanjenje sezonalnosti i povećanje otpornost područja.

Konačno, definiranje skupine pokazatelja za praćenje stanja infrastrukture poput izletničkih staza, erozije, kvalitete voda, emisija, mobilnosti posjetitelja, lokalne nabave, zadovoljstva stanovnika i dr., nužno je da se načelo sustavskog razmišljanja pretvori u skup operativnih mjera. Povremena izvješća o istima i njihovo komuniciranje omogućili bi transparentnost i dokazivanje neto-pozitivnih učinaka, a time i učenje temeljem postignutih iskustava.

Zajedno, navedene mjere tvore bi svojevrsni ciklus regenerativnog turističkog modela: DMO/regionalno koordinacijsko tijelo osigurava suradničko upravljanje i sustavsko razmišljanje; prirodni režimi čuvaju uzajamnost i podižu otpornost; fiskalna pravednost i sigurnosni preduvjeti šire koristi lokalnoj zajednici; praćenje rezultata uz pomoć indikatora doprinosi neto-pozitivnoj bilanci. Time bi se preporuke iz nacionalnih, županijskih i lokalnih dokumenata pretvorile u provedbene alate na terenu, a znanstvena načela regenerativnog turizma prevela u mjerljive prakse.

7. Zaključak

Regenerativni turizam predstavlja novu razvojnu paradigmu koja nadilazi ograničenja održivosti, nudeći cjelovit okvir za obnavljanje prirodnih, društvenih i kulturnih sustava. Pregled literature pokazuje kako se teorijski temelji ovog pristupa razvijaju kroz interdisciplinarni dijalog između ekologije, ekonomije, etike i kulturnih studija, dok primjena u ruralnim sredinama potvrđuje njegovu praktičnu vrijednost. Studija slučaja Dalmatinske zagore – splitskog zaleđa ilustrira da prostori s izraženim identitetom, ali i strukturnim slabostima, mogu postati laboratoriji regenerativnih praksi koje povezuju zajednicu, prirodu i kulturu. Iako su institucionalni i infrastrukturni preduvjeti još u formiranju, konceptualna i vrijednosna usmjerenost područja pokazuje visok potencijal za prijelaz iz održivosti u regeneraciju. Predložene mjere politike operacionaliziraju

načela regenerativnog turizma kroz suradničko upravljanje (*engl. co-governance*), pravednu raspodjelu koristi i sustavno praćenje učinaka, čime se stvaraju temelji za dugoročne „neto pozitivne“ ishode, odnosno za turizam koji ne samo da ne iscrpljuje prostor, nego ga obnavlja i osnažuje. Time bi se Dalmatinska zagora-splitsko zaleđe mogla profilirati kao primjer transformativnog pristupa koji bi mogao poslužiti kao model za regenerativni razvoj ruralnih destinacija u Hrvatskoj i šire.

Iako ovaj rad pruža teorijski doprinos razumijevanju koncepta regenerativnog turizma i prepoznavanju njegova potencijala u ruralnim destinacijama, potrebno je istaknuti nekoliko ograničenja. Prije svega, istraživanje se temelji na kvalitativnoj analizi sekundarnih izvora, bez provedbe primarnog empirijskog prikupljanja podataka, što ograničava mogućnost detaljnijeg uvida u percepcije, iskustva i stavove lokalnih dionika. Nadalje, iako se razvija konceptualni okvir i identificiraju ključna načela regenerativnog pristupa, operativno mjerenje njegovih učinaka – ekoloških, društvenih i kulturnih – još uvijek nije metodološki razrađeno. Zbog toga nije moguće precizno kvantificirati stvarne promjene ni potvrditi ostvarenje „neto pozitivnih“ ishoda u praksi. Dodatno, geografski fokus rada ograničen je na jedno područje, Dalmatinsku zagoru u splitskom zaleđu, što onemogućuje širu komparativnu analizu s drugim ruralnim kontekstima te smanjuje mogućnost generalizacije zaključaka. Konačno, heterogenost pristupa i terminološka neujednačenost u postojećoj literaturi o regenerativnom turizmu otežavaju uspostavu jedinstvenog teorijskog i metodološkog okvira, što predstavlja izazov i za buduća istraživanja u ovom području.

Naime, unatoč značajnom teorijskom doseg i sve većem broju empirijskih radova, istraživanja o regenerativnom turizmu još uvijek se suočavaju s nekoliko ograničenja. Prvo, većina postojećih studija ostaje na konceptualnoj razini, dok je operativno mjerenje regenerativnih učinaka, ekoloških, društvenih i kulturnih, još uvijek u povojima. Nadalje, nedostatak dugoročnih, longitudinalnih istraživanja otežava razumijevanje dinamike transformacije destinacija kroz vrijeme. Treće, geografska distribucija istraživanja pokazuje izrazitu dominaciju primjera iz pacifičkih i zapadnoeuropskih konteksta, dok su mediteranska i posttranzicijska ruralna područja, poput Dalmatinske zagore, tek na početku sustavnog proučavanja. Konačno, konceptualna raznolikost i terminološka neujednačenost otežavaju usporedivost rezultata te zahtijevaju veći stupanj teorijskog usklađivanja.

S obzirom na navedene nedostatke, buduća istraživanja trebala bi biti usmjerena prema nekoliko pravaca. Ponajprije je nužno razviti standardizirane indikatore koji mogu kvantitativno i kvalitativno mjeriti regenerativne učinke turizma na prirodne resurse, društvene odnose i kulturnu vitalnost. Također, poželjno je provoditi longitudinalne i komparativne studije koje prate promjene kroz vrijeme i uspoređuju različite tipove destinacija. Ujedno je potrebno jačati transdisciplinarnu pristupe koji povezuju znanost, praksu i lokalno znanje, te istražiti kako se vrijednosti uzajamnosti, pravednosti i suradnje mogu institucionalizirati u turističkom planiranju. Poseban istraživački izazov predstavlja operacionalizacija koncepta neto pozitivnih učinaka u uvjetima ograničenih podataka i složenih međuovisnosti između okoliša, zajednice i tržišta.

Integriranjem ovih smjerova moguće je razviti preciznije, empirijski potkrijepljene modele regenerativnog razvoja, koji bi dodatno potvrdili njegovu relevantnost kao teorijskog i praktičnog okvira za održivu transformaciju turizma. U tom kontekstu, Dalmatinska zagora-splitsko zaleđe može poslužiti kao pilot područje za testiranje i validaciju takvih modela, čime bi ovo područje pridonijelo ne samo regionalnom razvoju, nego i širem znanstvenom razumijevanju regenerativnih procesa u turizmu.

LITERATURA:

1. Amorim, M., Brandão, F., Gomes, A. R., & Dias, M. F. (2025). Tourism as a catalyst for regeneration: Identifying enablers and overcoming challenges. U Katsoni, V. & Costa, C. (Eds.), *Innovation and Creativity in Tourism, Business and Social Sciences* (str. 107–131). Springer.
2. Becken, S., & Kaur, J. (2022). Anchoring “tourism value” within a regenerative tourism paradigm – a government perspective. *Journal of Sustainable Tourism*, 30(1), 52–68.
3. Bellato, L. (2024). Regenerative Development Approaches Involving Tourism: Insights Derived from Place. *Tourism Planning & Development*, 1–21.
4. Bellato, L., Frantzeskaki, N., Lee, E. M., Cheer, J. M., & Peters, A. (2024). Transformative epistemologies for regenerative tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 32(6), 1161–1181.
5. Bellato, L., & Pollock, A. (2023). Regenerative tourism: A state-of-the-art review. *Tourism Geographies*, 27(3–4), 558–567.
6. Cave, J., Dredge, D., van't Hullenaar, C., Koens Waddilove, A., Lebski, S., Mathieu, O., Mills, M., Parajuli, P., Pecot, M., Peeters, N., Ricaurte-Quijano, C., Rohl, C., Steele, J., Trauer, B., Zanet, B. (2022). Regenerative tourism: the challenge of transformational leadership. *Journal of Tourism Futures*, 8 (3). 298–311.
7. de Salvo, P., & Pizzi, M. (2024). The rural space renaissance in relation to urban space: Some suggestions from Italy. *Journal of Rural and Community Development*, 19(3), 218–237.
8. Dredge, D. (2022). Regenerative tourism: Transforming mindsets, systems and practices. *Journal of Tourism Futures*, 8(3), 269–281. <https://doi.org/10.1108/JTF-01-2022-0015>
9. Državni zavod za statistiku (2011), Popis stanovništva 2011, Dostupno na <https://dzs.gov.hr/naslovna-blokovi/u-fokusu/popis-2021/88>
10. Državni zavod za statistiku (2021), Popis stanovništva 2021. Dostupno na <https://web.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/censustabshtm.htm>
11. Duxbury, N., Bakas, F. E., de Castro, T. V., & Silva, S. (2021). Creative tourism development models towards sustainable and regenerative tourism. *Sustainability*, 13(1), Article 2.
12. Farrell, B. H., & Twining-Ward, L. (2004). Reconceptualizing tourism. *Annals of Tourism Research*, 31(2), 274–295.
13. Higgins-Desbiolles, F. (2025). On What Terms Might Regenerative Tourism Proponents Justly Engage with Indigenous Knowledges? *Journal of Travel Research*, 64(8), 2047-2055.
14. Husamoglu, B., Akova, O., & Cifci, I. (2025). Regenerative stakeholder framework in tourism. *Tourism Review*, 80(2), 433–455.
15. Iddawala, J., & Lee, D. (2025). Regenerative tourism: Context and conceptualisations. *Tourism Planning & Development*. 1-31.
16. Institut za turizam (2023), TOMAS HRVATSKA 2022./2023.- Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj u 2022. i 2023. godini, Zagreb, Dostupno na <https://www.htz.hr/sites/default/files/2023-12/TOMAS%20Hrvatska%202022%20-%202023.pdf>
17. Joshi, S., Panzer-Krause, S., Zerbe, S., & Saurwein, M. (2024). Rural tourism in Europe from a landscape perspective: A systematic review. *European Journal of Tourism Research*, 36, 3616.
18. Kastenholz, E., Salgado, M. A. B., & Silva, R. (2023). Resilient and regenerative rural tourism: The case of Travancinha Village, Portugal. *Cadernos de Geografia*, 48(1), 1–17.

19. Lazic, S., & Della Lucia, M. (2024). A holistic and pluralistic perspective for justice through tourism: A regenerative approach. *Tourism Geographies*. 1-31.
20. Luong, V.H., Manthiou, A., Kang, J., Nguyen, C. (2024). The building blocks of regenerative tourism and hospitality: a text-mining approach. *Current Issues in Tourism*, Taylor & Francis Journals, vol. 27(3) 361-380.
21. Lyle, J. T. (1994). *Regenerative design for sustainable development*. Wiley.
22. Mang, P., & Reed, B. (2012). Designing from place: A regenerative framework and methodology. *Building Research & Information*, 40(1), 23–38.
23. Mandić, A., Petrić, L., Pivčević, S., Boranić Živoder, S., Telišman, N., Klarić, Z., Marković Vukadin, I., Krešić, D., Beroš, I., Kožić, I. (2024). Strategija razvoja turizma Dalmatinske zagore – splitskog zaleđa do 2030 g. , Turistička zajednica Splitsko-dalmatinske županije, Split. Dostupno na <https://dalmatia.kinsta.cloud/wp-content/uploads/2024/02/Strategija-razvoja-turizma-Dalmatinske-zagore-splitskog-zaleda.pdf>
24. Mandić, A., Petrić, L., Pivčević, S., Boranić Živoder, S., , Marković Vukadin, I., (2024a). Akcijski plan razvoja turizma Dalmatinske zagore-splitskog zaleđa, Turistička zajednica Splitsko-dalmatinske županije, Split
25. Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja. (2023). Plan upravljanja zaštićenim područjem i područjima ekološke mreže (6001-1),; Dinara i Cetina – Nacrta Plana Dostupno na https://mingo.gov.hr/UserDocsImages/UPRAVA%20ZA%20ZA%C5%A0TITU%20PRIRODE/NATURA%202000/Nacrt%20PU%20Dinara%20i%20Cetina%206001-1_javni_uvid.pdf
26. Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja. (2023a). Izvješće o javnoj raspravi o prijedlogu Plana upravljanja zaštićenim područjima i područjima ekološke mreže (6001-1): Dinara i Cetina za period 2024. – 2033. godine, Dostupno na https://mzozt.gov.hr/UserDocsImages//UPRAVA%20ZA%20ZA%C5%A0TITU%20PRIRODE/NATURA%202000//PU%206001-1_Dinara_Cetina_Izvje%C5%A1%C4%87e%20o%20javnoj%20raspravi.pdf
27. Ministarstvo turizma i sporta (2023), Strategija razvoja održivog turizma do 2030. godine. (2023). Narodne novine, br. 28/2023. Hrvatski sabor. Dostupno na https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2023_01_2_18.html
28. Ministarstvo turizma i sporta (2023a), Nacionalni plan razvoja održivog turizma do 2027. godine. Dostupno na https://mint.gov.hr/UserDocsImages/2023_dokumenti/Nacionalni%20plan%20razvoja%20odr%C5%BEivog%20turizma%20do%202027.%20godine%20i%20Akcijski%20plan%20do%202025.%20godine.pdf
29. Pollock, A. (2012). Can tourism change its operating model? The necessity and inevitability. Dostupno na https://www.slideshare.net/AnnaP/can-tourism-change-its-operating-model-13583914?from_action=save
30. Pollock, A. (2014). *The rise of regenerative tourism*. Global Ecovillage Network Press.
31. Price, S., Taylor, S., Turnbull, K., & Stafford, M. R. (2025). A regenerative approach to tourism: Learnings from community enterprises. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 51.1.
32. Qi, F. J., Pforr, C., & Justin Dit, T. (2024). Exploring the regenerative potential for community-based ecotourism in Niah National Park, Malaysia. *Journal of Ecotourism*, 23(4), 768–776.

33. Sudiarta, I. N., Cahyanto, I., Indrawati, Y., Negara, K., & Putra, A. M. (2025). Regenerative rural tourism: Uncovering community capitals and vulnerabilities through photovoice in Bali, Indonesia. *Tourism Review*.
34. Yang, Y., Wani, G. A., Nagaraj, V., Haseeb, M., Sultan, S., Hossain, M. E., Kamal, M., & Shah, S. M. R. (2023). Progress in Sustainable Tourism Research: An Analysis of the Comprehensive Literature and Future Research Directions. *Sustainability*, 15(3), 2755.
35. Via Dinarica. (n. d.). *Via Dinarica – službene informacije (White/Blue Trail)*. <https://viadinarica.com/index.php/en/>

Summary

FROM SUSTAINABILITY TO REGENERATION: CONCEPTUAL FRAMEWORK AND POTENTIALS FOR THE DEVELOPMENT OF REGENERATIVE TOURISM IN THE DALMATIAN HINTERLAND

In light of increasingly frequent crises of various origins, as well as the challenges posed by mass tourism, recent years have seen growing academic interest in the study of regenerative tourism. This paper explores the conceptual evolution of tourism from the paradigm of sustainability toward that of regeneration, and analyzes the potential for applying the latter in rural areas. Based on a review of the scientific literature, the paper identifies key theoretical contributions, principles, and approaches shaping contemporary understandings of regenerative tourism. Through an analysis of empirical studies, dominant themes and concepts are highlighted, including human–nature reciprocity, justice, community empowerment, knowledge pluralism, and net-positive impacts. The case study of the Dalmatian hinterland (Split’s rural region) critically compares these principles with local development patterns and assesses existing potentials and limitations. Based on the findings, recommendations are formulated for institutional strengthening, collaborative governance, fiscal justice, and systematic monitoring of regenerative outcomes. The analysis demonstrates that the Dalmatian hinterland possesses a strong foundation for transitioning from sustainability to regeneration, yet requires the establishment of more robust organizational structures and impact indicators. The results contribute to the theoretical elaboration and practical operationalization of regenerative tourism in both the Croatian and broader Mediterranean context.

Keywords: *regenerative tourism; sustainable tourism; rural development; Dalmatian hinterland; tourism and community.*

